

O‘ZBEKISTON XALQ RASSOMLARI IJODINI O‘RGATISH ORQALI BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI TASVIRIY SAN‘ATGA BO‘LGAN QIZIQISHLARINI OSHIRISH

Andijon davlat pedagogika instituti Tasviriy san‘at fani o‘qituvchisi
Yurdanidze Mehrali Xolisovich

Andijon davlat pedagogika instituti Tasviriy san‘at va muhandislik grafikasi
yo‘nalishi 2-bosqich talabasi Qambarova Nasibaxon Ma‘rufjon qizi

Anotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekiston xalq rassomlari hayoti va ijodi haqida keng ma‘lumotlar yoritadi, ularning betakror asarlarini taxlil qilib, asarlar yaratilish jarayonlari haqida ham ma‘lumotlar bayon etadi. Shu bilan bir qatorda rassomlar ijodini o‘rgatish orqali maktab yoshidagi va ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tasviriy san‘atga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishga yaqindan yordam beradi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, rassom, tasvir, ijod, asar, rang, kayfiyat, davlat, mavzu, mohiyat, mozaika, vitraj.

ПОВЫШЕНИЕ ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ ЧЕРЕЗ ОБУЧЕНИЕ ТВОРЕНИЯМ НАРОДНЫХ ХУДОЖНИКОВ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация: В данной статье представлены обширные сведения о жизни и творчестве народных художников Узбекистана, анализируются их уникальные произведения, а также даются сведения о процессах создания произведений. В то же время, обучая творчеству художников, он тесно помогает школьникам и особенно учащимся младших классов повысить их интерес к изобразительному искусству.

Ключевые слова: Узбекистан, художник, образ, творчество, произведение, цвет, настроение, состояние, тема, суть, мозаика, витраж.

Qadimda ijod qilib, o‘zlaridan buyuk tasviriy san‘at asarlarini meros qilib qoldirgan mashhur ijodkorlarning tasviriy san‘at sohasida erishgan tajribalari bugungi kunda uzluksiz ta‘lim tizimida, xususan turli badiiy maktablarda yoshlarni tasviriy san‘atdan saboq berishda asos hisoblanadi. Shuning uchun tasviriy san‘atni

o‘rganishni xohlovchi va tasviriy san‘at olamiga endigina kirib kelayotgan bo‘lajak rassom eng avval qadimda ijod qilgan rassomlarning klassik asarlarini o‘rganib taxlil qilishi va olgan bilimlari hamda ko‘nikmalari asosida o‘z shaxsiy ijodiy yo‘lini tanlab chiqishi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishi kerak. Tasviriy san‘at sohasida bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlash, shaxsning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish masalalariga, hamda ijodiy jihatdan yoshlarni kasbiy tayyorlash masalalarida qadimgi Yevropa Badiiy Akademiyalarining mashhur rassomlari, nazariyotchilaridan Lonardo da Vinchi, Mikeladjelo Buanorotti, Piter Paul Rubens. Rafael Santi, Albrex Dyurer va boshqalarning ilmiy va ijodiy asarlarini keltirish mumkin. Rossiya tasviriy san‘at namoyandalaridan 19-20 asrda ijod qilgan I.Ye.Repin, N.Savrasov, Pavel Chistyakovlarning ijodiy hamda ilmiy ishlarni keltirish mumkin.

Ba‘zi endigina boshlovchi rassomlar qonun, qoidalarga amal qilmaydilar va maktab o‘zining an‘anaviy ko‘rsatmalari bilan ularning individualligi rivojlanishiga halaqit beradi, deb o‘ylab darhol murakkab ijodiy masalalarni hal etishga urinadilar. Maktab esa o‘quv muasasasi sifatida o‘zining dars o‘tish ilmiy usullari bilan ijodiy qobiliyatlar rivojlanishiga hech qachon halaqit qilmagan, aksincha, u yosh rassomlar rivojlanishi, ta‘lim olishi va shakllanishiga yordam bergan. Tasviriy san‘atning hamma turlari uchun asosiy qoida bo‘lgan rasmlarni chizishni o‘rganib olishda maktab ayniqsa, zarur hisoblanadi. Shuning uchun hech kim maktabni o‘z usullari bilan o‘zboshimchalik qilib, rassomlar studiyasiga aylantirishga haqqi yo‘q. Maktabga qarshi bo‘lganlar - odatda yosh, boshlovchi rassomlar orasida ba‘zan shunday is‘tedod egalari uchraydiki, maktab ularni rivojlanishiga halaqit beradi, havoskor rassomlar ko‘rgazmalarida juda ham mazmunli asarlar uchraydi, ularga rassomlar maktabda o‘qimay ham erishganlar, deydilar. Ta‘lim psixologiya va pedagogikasi ijodiy qobiliyatlar va ijodiy faollik rivojlanishi o‘quv jarayonida katta natijalar berishi mumkin deb, hisoblaydi. Demak, ta‘lim jarayoni, ta‘lim faoliyati maktabning diqqat markazida bo‘lishi kerak. «Erkin ijod» usuli tarafdorlari, sodda bolalik rasmlari shunisi bilan ajoyibki u dunyoni o‘ziga qabul qilishini ifoda etadi, tasviriy san‘atda esa bola o‘zining ijodiy tashabbusini qizg‘in namoyon etadi deb hisoblaydilar. Rasm chizish jarayonida bola ijodiy yaratuvchilikdan zavqlanadi va biz buni unda butun hayoti davomida saqlab qolishimiz kerak. «Erkin tarbiya» tarafdorlari umumta‘lim maktablari rassomlarni tarbiyalamaydi, deb aytadilar va

bolalarni realistik san'atning hamma qonun va qoidalariga o'qitish kerak emas deb hisoblaydilar. O'zbekistonning mustaqilligi milliy tasviriy san'atni taraqqiyotiga zamin yaratdi. Bu davrda tasviriy san'atning rangtasvir, xaykaltaroshlik, grafika turlari, uning ko'pgina janrlari rassom va xaykaltaroshlarning erkin ijodiy faoliyatlar keng tus oldi. Sobiq Ittifoq davrida ijodkorlar yagona sotsialistik realizm oqimida ijod qilgan bo'lsalar, xozir ular ham ikkilanmasdan o'zlarini qiziqtirirayotgan avangardizm, romantizm, impresionizm, abstrakstionizm va boshqa qator oqimlarda va mavzularda yuksak badiiy saviyada asarlar yaratmoqdalar. Mamlakatimizda tasviriy san'atning taraqqiyotiga O'zbekiston badiiy Akademiyasini tashkil etilishi ham muhim ahamiyat kasb etdi. Mazkur Akademiya qoshida Komoliddin Behzod nomidagi milliy rassomchilik va dizaayn instituti, san'atshunoslik ilmiy-tadqiqot instituti, ko'plab rassomchilik, dizayn kollejlari, —San'at jurnali faoliyat ko'rsatmoqda. Milliy rassomchilik va dizayn institutida, tasviy san'at yo'nalishlardagi kollejlarda jaxon standartlariga mos keladigan milliy kadrlar etishib chiqmoqda va ular O'zbekiston san'atini yangi bosqichiga olib chiqishi shubhasizdir.

Mustaqillik yillarida ijod qilayotgan rassom va xaykaltaroshlarimizning yutuqlari shundaki, ular birinchidan erkin ijod yo'liga o'tganliklari bo'lsa ikkinchidan milliy badiiy an'analarni davom etdirish, milliylik va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi, asarlarda yangi, zamonaviy, ilg'or tasviriy texnologiyalarni qo'llash kabi muvaffaqiyatlarni qo'lga kiritmoqdalar. Mustaqillik ne'matidan baxramand bo'lgan keksa va o'rta avlod rassomlarimiz ijodida ham ijodiy ko'tarinlik ko'zga tashlanadi. Uni M.Saidov, N.qo'ziboev, M.Boboev, V.Burmakin, M.Yo'ldoshev, J.quttimurodov, T.Mirjalolov, T.Kuryozov, A.Ikromjonov, J.Umarbekov, B.Jalolov, A.Mirzaev, Z.Faxriddinov, R.Xudayberganov, A.Mo'minov, A.Nuriddinov kabi rassom va xaykaltaroshlar ijodida ko'rish mumkin. Milliy istiqloq g'oyalari bilan sug'orilgan bunday portret janridagi yaratilgan asarlar Amir Temur, Alisher Navoiy, Jaloliddin Manguberdi, Kamoliddin Bexzod, Nodirabegim, Bibixonim, Spitamen portretlarini kiritish mumkin. Manzara va natyurmort janrlarida samarali ijod qilayotganlardan orasida L.Salimjonova, A.Mo'minov, S.Abdullaev, I.Xaydarov O.Qozoqov, A.Mirsoatov kabi rassomlarni ko'rsatish mumkin. Ularning asarlari Vatan jamoli, uning meva va sabzavotlari yuksak badiiy saviyada ishlangan bo'lib, yoshlarni Vatanni sevishga, ni asrab avaylashga, uni ko'paytirishga undaydi, tabiatdagi nafosatdan zavqlanishga

chorlaydi. Tarixiy, turmush va boshqa janrlarda yaratilgan asarlar orasida B.Jalolovning Oltin asrll, Koinot ustunlaril, Abadiyat gumbazi ostidal, S.Alibekovning G'aroyib sharbat xidil, J.Umarbekovning Zilzilal, Havorang musiqachilari, V.Oxunovning Buddaning tongi sayril kabilar diqatga sazovordir. A.Isaev, J.Usmonov, A.Roziqov, R.Temurov, T.Axmedov, T.Karimov, Sh.Abduraxmonov, B.Ismoilov, kabi yosh rassomlar ham barakali ijod qilmoqdalar. Ularning ijodiy ishlarida reallik, oydinlik, sharqona nafislik, umumiy falsafiy tafakkur, badiiy ko'rkamlik, tugallik, sokinlik va ijodkorlik to'la o'z ifodasini topadi. Chingiz Axmarovning nomi bilan bog'liq mahobatli rangtasvir bu davrda yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Respublikamizning ko'plab jamoat va madaniy binolari, shu qatori Toshkent metrosi bekatlariga ishlangan devoriy suvrat, mozaika, vitrajlar halqimizga estetik zavq bag'ishlamoqda. Bu borada A.Aliqulov, B.Olimxonov, A.Ikromov, A.Isaev, E.Muhammadiyev, N.Sultonov, N.Xolmatov, Sh.Muhammadjonov, A.Buxorboev, T.Boltaev, X.Nazarov kabilar ustozlari an'analarni davom ettirib yangidan-yangi muvaffaqiyatlarni erishmoqdalar. Mozaika, vitraj bo'yicha B.Jalolov, A.Buxorboev, V.Gan, I.Egorovlar barakali ijod qilishib Umar Xayom tushi, Nimaga tug'ilganimni xech kim aytmaydi, Navro'z, Tuman ma'budasi, Abadiyat gumbazi ostida, Buyuk soxibqiron, buyuk bunyodkor, Sport o'yinlari tarixi, Buyuk ipak yo'li, Floral kabi asarlar yaratganlar.

Akmal Nuriddinov (Nur) 1959 yil Namanganda tug'ilgan. 1984 yilda M.Uyg'ur nomidagi Toshkent davlat san'at institutini tamomlagan. 1990 yildan O'zbekiston Badiiy Akademiyasining ijodiy birlashmasi a'zosi. 2005 yilda O'zbekiston xalq rassomi bo'ldi. 2012 yildan O'zbekiston Badiiy Akademiyasini boshqarib kelmoqda. Rassomning ijodiy ishlari O'zbekiston davlat san'at muzeyi, Badiiy Akademiyaning ko'rgazmalar direksiyasi, Urganch davlat galereyasi va boshqa joylarda saqlanadi. Shuningdek, Yugoslaviya, AQSh, Hindiston, Shveysariyadagi muzey va galereyalarda, Gollandiya, Germaniya, Belgiya, Avstraliya, Isroil, Kanada, Turkiyaning xususiy kolleksiyalarida ham bor. A.Nur ijodida muhabbat mavzusi etakchilik qiladi. "Muhabbat olmasi", "Muhabbat bog'i", "Muhabbat daryosi", "Muhabbat oroli" nomli ishlar shular jumlasidandir. Rassom ushu asarlarda turli ramziy obrazlardan – oy, baliq, qayiq, buqa, shox va boshqalardan foydalangan. Biroq ularning yagona motivi olma bo'lib, u birinchi planga olib chiqilgan.

O`zbekiston xalq rassomi Javlon Umarbekov 1946 yilda Toshkent shahrida tavallud topgan. 1961-1966 yillarda P.P.Benkov nomidagi respublika rassomlik bilim yurtida ta`lim olgan. Ana shu talabalik yillarining o`zidayoq Toshkent shahrida o`tkazilgan ko`rgazmada qatnashib (1965 y.) “Hosil” nomli asari bilan birinchi mukofotga sazovor bo`lgan. J.Umarbekov “Huayn Boyqaro va Alisher Navoiyning yoshligi”ga bag`ishlangan, 1968 yilda yaratilgan asarida ikki do`stning sharqona obrazini tasvirlaydi. Javlon Umarbekov o`z ustozlari Chingiz Ahmarovdan nafaqat ta`lim oladi, balki san`atga sadoqat, ajdodlar merosiga hurmat va muhabbatni ham o`rganadi. San`atkor rang – barang kompozitsiyalar, portretlar, boy mazmunli manzara va natyurmortlarning muallifidir. Uning asarlarida tarixiy shaxslar qiyofasi kompozitsiyalar qamrovida gavdalanadi. Bu o`rinda ayniqsa Al Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Amir Temur kabi tarixiy shaxslar obrazlarining to`laqonli gavdalanishi diqqatga sazovordir. Javlon Umarbekovni «Sharq kuychisi», «o`zbek Pikassosi» deb ham atashadi.

O`zbekiston xalq rassomi, rang-tasvir ustasi Alisher Mirzaev 1948 yilda Toshkent shahrida tavallud topgan. Zamonaviy rangtasvir san`atining ilg`or vakillaridan biri. Rassom asarlari bugungi kunda xalqimiz hurmatini qozonish bilan birga, ko`pgina xorijiy davlatlarda ham ma`lum va mashhurdir. Bu borada, ayniqsa, Germaniya, Bolgariya, Ruminiya, Italiya, Fransiya kabi xorijiy davlatlarda qo`lga kiritgan muvaffaqiyatlarini ta`kidlamoq kerak. Rassom ona tabiat bag`rida o`zbekona an`analarni, to`ylarni, beg`ubor o`zbek bolalarini, lohar qizlarni, mushtipar onalar kabi obrazlarni aks ettira olishiga muvaffaq bo`lgan. Jumladan, “Toshkent – tinchlik va do`stlik shahri” triptixi, “Bolaxonada”, “Intizorlik”, “Yosh oila haqida qo`shiq” kabi o`nlab asarlari moybo`yoqlarda o`z aksini topdi.

Taniqli o`zbek rassomi Ortiqali Qozoqov 1960 yilda Namangan viloyatida dunyoga kelgan. Atoqli ijodkor yuksak mukofot – O`zbekiston Badiiy Akademiyasining “Oltin medali” (1997 yil) hamda Vatan ravnaqi yo`lida qo`shgan hissasi uchun “O`zbekistonda xizmat ko`rsatgan madaniyat arbobi” faxriy unvoni sohibidir. Rassomning shaxsiy ko`rgazmlari nafaqat yurtimiz, balki Vashington (1991), Moskva (1994), Izmir (1995), Nagano (1999), Lyubek (1997) kabi qator shaharlarda namoyish qilingan. O. Qozoqovning asarlari Kipr, AQSh, Fransiya, Italiya, Yaponiya, Buyuk Britaniya, Ispaniya, Belgiya, Turkiya, Yugoslaviya,

Marokash, Kanada, Isroil, Niderlaniya, Janubiy Koreya va ko`plab boshqa xorijiy davlatlar muzeylari, badiiy galereyalari va xususiy to`plamlardan o`rin olgan.

O`zbekiston xalq rassomi, O`zbekiston Badiiy akademiyasi akademigi, professor Lekim Ibrohimov 1945 yilda Olmata viloyatida tug`ilgan. 2001 yil O`zbekiston xalq rassomi, 1998 yilda O`zbekiston Badiiy Akademiya Oltin medali bilan taqdirlangan bo`lsa, 1999 yil O`zbekiston Badiiy Akademiyasi akademigi bo`ldi. L.Ibrohimov ijodida Sharq mavzi asosiy o`rin tutadi, xalq ertak va dostonlari, o`zbek va uyg`ur mumtoz she`riyati asosida yaratgan asarlari o`zining lirik ohangi, mazmuni bilan e`tiborini tortadi: “Amir Temur”, “Alisher Navoiy”, “Bobur” portretlari, “O`zbek xalq ertaklari”, “So`qoq qizlari” turkum asarlari va boshqalar. L. Ibrohimovning xorijiy mamlakatlarda shaxsiy ko`rgazmalari uyushtirilgan, xalqaro va respublika ko`rgazmalarida asarlari bilan ishtirok etgan. Uning 2000-2012 yillar mobaynida yaratgan “Ming farishta va bir surat» mega-asari rekord o`rnatgan. Mega-asar Praga, Moskva va Toshkentda namoyish etilgan. Yaxlit rasmning hajmi 500 metr kvadratdan oshadi. Kartina va konstruksiya og`irligi 22 tonnadan iborat. Panning balandligi 8 metr, uzunligi esa 66 metrni tashkil etadi.

Bahodir Jalolov 1948 yil Toshkentda tug`ilgan.1974 yil I.E.Repin nomidagi Leningrad davlat rangtasvir, haykaltaroshlik va me`morlik institutini tamomlagan. Yoshlik yillarida portret san`atining ustasi Abdulhaq Abdullaevdan ta`lim olgan. U O`zbekiston Xalq rassomi, O`zbekiston Badiiy Akademiyasi haqiqiy a`zosi, Qirg`iziston Badiiy Akademiyasi haqiqiy a`zosi, Rossiya Badiiy Akademiyasining faxriy a`zosi, K.Bexzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti professoridir. 1991 y. A.Navoiy nomidagi O`zbekiston Davlat mukofoti laureati bo`lgan. Uning ijodiga Sharq va G`arb, akademizm va modernizm, reallik va fantaziya, intuisiya va echimning aniqligini taqqoslash, dastgohlilik va mahobatlilik, tekislilik va fazoviylik xos. Rassomning asarlari Toshkentdagi O`zbekiston davlat san`at muzeyi, O`zbekiston Tasviriy san`at galereyasi, Moskva davlat Tretyakov galereyasi, Rassomlar uyushmasi konfederasiyasining xalqaro Fondi, Zamonaviy san`at muzeyi, Londondagi Bukingem saroyi va Britaniya muzeyida, shuningdek, ko`plab chet el shaxsiy to`plamlarida saqlanadi. Bahodir Jalolov portret san`atida ko`p yutuqlarga erishdi. Uning to`laqonli asarlarida o`zbek xalqining sevimli farzandlari siymosi o`z ifodasini topgan. Bu o`rinda ayniqsa akademik rassom O`rol

Tansiqboev, buyuk olim, akademik Vohid Zohidov, san`atning mashhur darg`alari Komil Yormatov, Malik Qayumov, Muhiddin Rahimov, Hamro Rahimova, Akrom Toshkanboev, Damir Ro`ziboev kabi ulug`lar siymosi so`zimizga misoldir.

Dilorom Mamedova 1974 yil Toshkent shahrida tavallud topgan. 1998 yildan O`zbekiston Badiiy Akademiyasi ijodkorlar uyushmasi a`zosi. D. Mamedova – zamonaviy ijodkor rassomlardan biri bo`lib, uning ijodi asosan serquyosh O`zbekistoning go`zal tabiatiga bag`ishlangan. Rassomning sevgan mavzusi vatanimizning boy madaniyati, uning chuqur o`tmishiga tayangan an`analari xisoblanadi. Uning realistik janrdagi ko`pgina asarlarida milliy urf-odatlarimiz aks etgan ijodiy namunalarni ko`rishimiz mumkin. Rassom boshqa yo`nalishlarda - avangard, abstraksiya, xolstga ishlangan grafika va mozaika uslublarida ham ijod qiladi. O`ziga xos xolstga ishlangan grafikasi qiziq, biroq mayda va mashaqqatli bo`lib oddiygina gelli ruchkada ishlanadi. Dilorom Mamedova shahar, respublika va xalqaro ko`rgazmalarda ishtirok etib faxrli o`rinlarni egallagan. 2013 yil rassom “Mustaqillik” kuniga bag`ishlab o`tkazilgan “Eng ulug`, eng aziz” ko`rik tanlovida 1-o`rin, Xitoyda o`tkazilgan “Biennale- 2013” da 1-o`rin oldi va “Yilning eng yaxshi rassomi” diplomi bilan taqdirlandi. Bugungi kunda rassomning asarlari O`zbekiston davlat san`at muzeyida, Moskvadagi “Nikor” muzeyida va Germaniya, Shveysariya, Angliya, Yaponiya, Rossiya, Turkiya, Avstraliya, Xindiston, Xitoy, Isroil va AQShdagi shaxsiy kolleksiyalardan joy olgan.

Xulosa o`rnida shuni aytishimiz mumkinki Jahon madaniyati taraqqiyoti tarixidan shu narsa ma`lumki, san`at milliy chegaralarni tan olmaydi, uning yutuqlari pirovarida butun insoniyat mulkiga aylanib qoladi. Tasviriy san`at, Fransisko Goyyaning mashhur ta`rificha,-bu irq millatlaridan qat'iy nazar barchaga tushunarli bo`lgan, insoniyatning “umumiy tilidir”. San`atdagi taraqqiyot milliy mahdudlik va alohidalikni emas, balki, aksincha, kishilar, halqlar va davlatlar o`rtasidagi ma`naviy qadriyatlar bilan doimiy almashuvini taqazo etadi. San`at asarlari yoki ular haqidagi ahboratni chetga chiqarish va tarqatishni man etish mustabid tuzum va qat'iy mafkuraviy senzura ega mamlakatlar uchun xos edi. Albatta madaniyat va san`at-muayyan xalqning yutug`i, zero ular ushbu xalqning milliy xarakteri, unga xos bo`lgan qadriyatlarni o`zida mujassam etadi. Lekin, hatto bunday tushunchalar ham rivojlanish jarayonida til rivojida bo`lgani kabi muntazam

ravishda nimanidir ortirib, qaysidir jihatidan ajraydi, biroq abadiy qotib qolmaydi, balki kundalik vaqt oqimida uzluksiz o‘zgarib boradi. Shunday ekan tasviriy san’atni yosh avlodga qancha mukammal o‘rgatsak va ularni san’atga bo‘lgan muhabbatlarini yanada oshirsak san’at ko‘p yillar rivojlanib boradi va yanada takomillashadi chunki kelajak yoshlar qo‘lidadir!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Qo‘ziyev T, Egamov A va boshqalar. Rangtasvir.- T., 2003. 20. Abduraxmanov F.Kompozitsiya asoslari-T.,2003.
2. Mahmudov T.O‘zbekiston rangtasvir estetikasi-T.,1983 yil
3. U.Mamatov. O‘zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san’at asarlari.”Mumtoz so‘z” nashriyoti.2018-yil.Toshkent.
4. “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati “ ro‘znomasi, 2015- yil
5. Hasanov R. Maktab tasviriy san'at mashg‘ulotlarini takomillashtirish yo‘llari. T., 1986 yil
6. Oydinov N. O‘zbekiston tasviriy san'ati tarixidan lavhalar. – T.,1997 yil

Research Science and Innovation House